

8. Зимилова М.В., Серебровський В.И., Шкундин З.И. *Гражданское право: Учебник для юридических школ / Под ред. С.Н. Братуся.* – М.: Юр. изд-во Мин. Юстиции СССР, 1947. – 487 с.
9. Компанец Е.С., Полонский Э.Г. *Применение законодательства о кредитовании и расчетах.* – М.: Юридическая литература, 1967. – 250 с.
10. Новицкий И.Б., Луниц Л.А. *Общее учение об обязательстве.* – М.: Гос. изд-во юр. лит-ры, 1950. – 416 с.
11. *Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління НБУ від 29.03.2001 р. № 135, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 25.04.2001 р. за № 368/5559 // Офіційний Вісник України.* – 2001. – № 18 (частина 2).
12. П. 14 Положення “О безналичных расчетах в Российской Федерации” // Закон. – 2000. – № 3.

Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін Хмельницького інституту регіонального управління та права (протокол № 9 від 22.05.2003 року).

*Чорна Ж.Л.,
аспірантка кафедри цивільного права
та процесу Львівського національного
університету імені Івана Франка*

ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА ЖИТЛО

Одним із суттєвих соціально-економічних прав неповнолітніх є їх право на *житло*. Значення цього права для *неповнолітніх* у сучасний період все більше зростає, так як перехід до ринкових відносин в Україні проходить з великими труднощами, в тому числі це стосується питання, яке ми далі будемо розглядати. З'являється велика диференціація серед молоді, що веде до появи значних груп знедолених дітей, які залишились без догляду дорослих. На відміну від більшості соціально неблагополучних і соціально уразливих груп і прошарків населення, становище неповнолітніх є найбільш важким. Економічні інтереси підлітків не окреслені, як у робітників та службовців, у них немає соціальних гарантій, як у пенсіонерів.

Як показує судова практика, укладення угод із житловою площею часто проходить без врахування інтересів дітей і без залучення до наведеного питання органів опіки та піклування. Крім того, переважну більшість порушення житлових прав неповнолітніх зафіксовано під час укладення та реєстрації біржами угод з відчуженням житла, власниками або співвласниками якого є неповнолітні діти. Працівники бірж іноді випадків свідомо порушують законодавство, зокрема вимоги ст.15 Закону України “Про товарну біржу”¹. Ситуація погіршується ще й тим, що працівники бірж не несуть майнової відповідальності за свої протиправні дії.

Отже, як ми можемо бачити, проблем, насправді, достатньо. Але звернемося до чинного законодавства і подивимось, яким чином врегульовано одне із найважливіших соціальних прав неповнолітніх - *право на житло*.

Конституція України у ст. 47 проголошує, що кожен має право на житло. Держава гарантує не тільки свободу його придбання, але й можливість стабільного користування цим житлом, його недоторканість, а також недопущення примусового позбавлення житла.

Конституційне право на житло, насамперед, означає, що громадяни забезпечуються реальною

¹ Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991 р. // ВВР, 1992. – №10. – Ст.140.

та гарантованою можливістю користування житлом для задоволення своїх потреб і розпоряджатися ним у певних межах, а також у міру необхідності покращувати свої житлові умови.

В даний час громадяни України забезпечуються житлом, шляхом надання їм жилих приміщень в будинках державного або громадського житлового фонду на умовах договору найму в межах норми жилої площі, а також на умовах оренди чи шляхом набуття чи будівництва житла за власні кошти без обмеження площі.

Це означає, що право на жиле приміщення у неповнолітнього виникає в силу договору найму жилого приміщення, згідно з яким у всіх членів сім'ї наймача за загальним правилом рівні обов'язки, що випливають із даного договору (ст.64 ЖК України). Разом з тим, аналіз діючого законодавства свідчить про відсутність достатньої правової регламентації статусу члена сім'ї власника житлового приміщення. Тому, на наш погляд, необхідно визначити юридичну природу права члена сім'ї наймача на житлове приміщення, яке він займає, оскільки це значною мірою визначає об'єм його житлових прав.

Треба зазначити, що житлові права неповнолітніх виникають не лише із договору найму жилого приміщення. При вирішенні питання про надання жилої площі у будинках державного і громадського житлового фонду в порядку поліпшення житлових умов в документах вказуються всі неповнолітні члени сім'ї, які враховуються при визначенні розміру наданого жилого приміщення і включаються в ордер. Це означає, запевняє Н.М. Ершова, що підстави виникнення житлових прав і їх об'єм у неповнолітніх членів сім'ї нічим не відрізняється від прав наймача.²

Цікавим є також питання про місце проживання неповнолітніх. За діючим законодавством місцем проживання неповнолітніх, що не досягли 15 років, визнається місце проживання їх батьків (усиновителів) або опікунів (ч.2 ст.17 ЦК УРСР).

По відношенню до неповнолітніх віком від 15 до 18 років закон не містить спеціального правила визначення їх місця проживання, значить можна зробити висновок про те, що місцем проживання таких неповнолітніх є місце їх постійного або переважного проживання (ч.1 ст.17 ЦК УРСР).

В даний час є актуальним питання про можливість такими неповнолітніми самостійно укладати договір найму жилого приміщення. Положення Житлового кодексу, які регулюють питання укладення договору найму жилого приміщення, не обмежують здатність неповнолітніх бути суб'єктами цього договору. Але у такій ситуації повинно бути дотримано правило про наявність згоди з боку їх законних представників. При цьому необхідність такої згоди є обов'язковою і у випадках, коли у неповнолітнього є постійне джерело прибутку (стипендія, заробітна плата), які можуть використовуватися для оплати жилого приміщення. Отже, можна зробити висновок, що неповнолітні віком від 15 до 18 років мають усі права наймача житла і несуть такі ж обов'язки, як і повнолітні громадяни, за умови, що вони проживають окремо. До того ж неповнолітні зазначеного віку несуть відповідальність за недотримання правил користування жилими приміщеннями.

Відповідно до ч.1 ст.116 ЖК України, якщо наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом з ним, систематично руйнують чи псують жиле приміщення, або використовують його не за призначенням, виселення винних на вимогу наймодавця провадиться без надання іншого жилого приміщення. На наш погляд, дана норма може бути застосована і до неповнолітніх наймачів жилого приміщення.

Але враховуючи недостатню (в більшості випадків) підготовленість підлітків названої вікової групи до "самостійного" життя, а також існування певних відносин між ними і їх законними представниками, які зобов'язані піклуватися про права і інтереси своїх підопічних, можна прийти до висновку про необхідність спільного проживання таких неповнолітніх з їх законними представниками.

² Ершова Н.М. Охрана прав несовершеннолетних по советскому гражданскому и семейному праву. – М., 1965. – С.56.

Заслугує також уваги питання про місце проживання дітей, батьки яких проживають окремо. Згідно з ч.3 ст.160 Сімейного кодексу України, якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла 14 років, визначається нею самою.

Якщо ж батьки, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися судом (ч. 1 ст.161 СК України).

Інтереси неповнолітніх членів сім'ї наймача житла захищає норма, передбачена ч.1 ст.65 ЖК України, в якій мова йде про те, що в жиле приміщення можуть бути вселені інші громадяни як постійно проживаючі з наймачем лише за письмовою згодою всіх членів сім'ї, які проживають разом з ним. Дана норма вимагає узгодження наведеного питання в тому числі і з неповнолітніми, які проживають разом з наймачем. При вселенні ж неповнолітніх дітей такої згоди не потрібно. Слід також мати на увазі, що неповнолітній, який вселяється у жиле приміщення, може і не бути членом сім'ї наймача, а бути лише родичем осіб, які постійно проживають в жиллому приміщенні.

Особливої уваги заслуговує питання про збереження жилого приміщення за неповнолітніми у випадку їх тимчасової відсутності. Що стосується жилих приміщень у будинках державного і громадського житлового фонду, діє достатньо чітке правило, згідно з яким жила площа у вказаних будинках зберігається за неповнолітніми не залежно від обставин, які слугують підставою для їх відсутності.

Так, при відсутності неповнолітнього у зв'язку з поміщенням його на виховання в дитячий заклад, до родичів, опікуна чи піклувальника, жиле приміщення зберігається за ним протягом усього часу його перебування в цьому закладі та у вказаних осіб, якщо в будинку, квартирі (їх частині) залишилися проживати всі члени сім'ї (п.3 ч.3 ст.71 ЖК України).

Якщо з будинку вибула дитина і членів її сім'ї не залишилось, це житло може бути надано за договором оренди іншому громадянину до закінчення строку перебування дитини у дитячому закладі або до досягнення нею повноліття і повернення від родичів, опікуна чи піклувальника (ч.4 ст.71 ЖК України). При відмові наймача, який тимчасово поселився на такій житловій площі, добровільно звільнити приміщення, він підлягає виселенню у судовому порядку.

Аналогічним чином вирішується питання і про тимчасову відсутність неповнолітнього у зв'язку з навчанням.

Дещо по іншому вирішується схожа проблема у випадку вибуття неповнолітнього зі свого місця проживання, яке знаходиться в будинках (квартирах) приватного житлового фонду. Згідно з ч.1 ст.163 ЖК України у разі тимчасової відсутності наймача або членів його сім'ї за ними зберігається займане жиле приміщення у випадках і в межах строків, встановлених ч.1, п.1 і 5 ч.3 і ч.4 ст.71 ЖК України.

Слід зупинитися і на питанні про права дітей, які знаходяться під опікою та піклуванням. Опікун та піклувальник не отримують права на жилу площу підопічного. Що ж стосується прав підопічних дітей, які проживають на жилій площі свого опікуна чи піклувальника, то це питання є спірним.

А.І. Пергамент висловлюється за визнання права у підопічних дітей на жилу площу опікуна, так як підопічний, по суті, стає членом сім'ї, яка взяла його на виховання.³

На наш погляд, правильною є думка Н.М. Єршової, яка говорить про те, що виховання опікунами своїх підопічних не може призводити до автоматичного визнання прав підопічного на жилу площу опікунів.⁴

³ Пергамент А.И. Жилищное право несовершеннолетних: Ученые записки ВЮЗИ. – Вып. 1., 1957. – С.151.

⁴ Ершова Н.М. Охрана прав несовершеннолетних по советскому гражданскому и семейному праву. – М., 1965. – С.59.

Опіка та піклування - це форма суспільної допомоги громадян неповнолітнім; опікуни, піклувальники можуть бути призначені як такі тільки з їх дозволу (ч. 1 ст. 244 Сімейного кодексу). Якщо в усіх випадках за підопічними буде прикріплюватися житло опікуна чи піклувальника, з усіма наступними наслідками, звичайно, виникне небезпека зникнення цього інституту, адже мало хто з опікунів і піклувальників погодиться розділити своє майно з підопічним.

Не менш цікавим є питання про збереження за неповнолітніми права користування жилими приміщеннями у будинку житлово-будівельного кооперативу у разі смерті пайщика. Тут необхідно розмежовувати два можливих варіанти:

а) коли неповнолітній, який проживав разом з членом кооперативу, є його спадкоємцем, і пай померлого (або його частина) переходить до неповнолітнього у встановленому законом порядку;

б) коли неповнолітній не є спадкоємцем.

За загальним правилом, спадкоємці, які проживали разом із померлим членом кооперативу, по-перше, можуть вступити в кооператив і зберегти за собою право користування жилими приміщеннями. По-друге, члени сім'ї померлого пайщика, які не є спадкоємцями, також можуть зберегти право користування жилими приміщеннями при умові вступу одного із спадкоємців у кооператив. І по-третє, члени сім'ї пайщика, які проживали разом з ним і не є його спадкоємцями, можуть зберегти право користування жилими приміщеннями у випадку вступу в кооператив, якщо всі спадкоємці відмовляться від вступу в кооператив.

Звичайно, що у всіх діях, пов'язаних з участю в житлово-будівельних кооперативах, інтереси неповнолітніх представляють їх законні представники.

Житлові права неповнолітніх при обміні жилих приміщень захищаються таким чином.

В тих випадках, коли батьки обмінюють займану квартиру за договором найму жилого приміщення, відповідно до ст. 79 ЖК України вимагається письмова згода всіх членів сім'ї, що проживають разом з ним. Неповнолітні, разом з іншими членами сім'ї наймача, набувають права користування жилими приміщеннями у порядку їх обміну.

Обмін жилого приміщення, яке належить неповнолітньому, може бути дозволений органами опіки та піклування з метою покращання умов життя дитини, надаючи можливість неповнолітньому спільного проживання з громадянами, які є його законними представниками.

Коли ж у ролі наймача жилого приміщення виступає неповнолітній віком від 15 до 18 років, для здійснення обміну недостатньо лише волевиявлення самого неповнолітнього. Одним із важливих елементів складу обміну жилих приміщень у даному випадку є згода його законних представників, а також дозвіл на обмін органів опіки та піклування.

Завершуючи розгляд питання про деякі аспекти участі неповнолітніх у житлових відносинах, необхідно ще раз підкреслити, що їх житлові права законодавчо врегульовані численними правовими актами та документами. В Україні також ратифіковано Конвенцію ООН про права дитини.⁵ Однак і досі немає закону про права дитини, а необхідність в ньому досить гостра, оскільки таке фрагментарне регулювання не відповідає меті всебічного захисту житлових прав неповнолітніх, тому є велика потреба в прийнятті єдиного нормативного акту у даній сфері.

Література

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.
2. Про товарну біржу: Закон України від 10.12.1991 р. //ВВР, 1992. – №10.
3. Цивільний кодекс. Цивільний процесуальний кодекс України. Постанови пленуму Верховного Суду України в цивільних справах / Відп. ред. П.І.Шевчук. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 496с.
4. Житловий кодекс України. – К.: Право, 2001. – 68с.

⁵ Конвенція про права дитини. Док. ООН А/К.Е8/44/25. Прийнята та відкрита для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 року. Ратифікована Україною 27 лютого 1991р. Набрала чинності для України з 27 вересня 1991 року.

5. Законодавство України про сім'ю. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 384с.
6. Еришова Н.М. Охрана прав несовершеннолетних по советскому гражданскому и семейному праву. – М., 1965. – 102с.
7. Пергамент А.И. Жилищное право несовершеннолетних // Ученые записки ВЮЗИ. – 1957. Вып. 1.

Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 18 від 28.05.2003 року).

*Трач О.М.,
аспірантка кафедри цивільного права та процесу Львівського національного університету імені Івана Франка*

ДЕБАТИ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Завданнями цивільного судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ. Успішному виконанню цих завдань повинна сприяти не лише діяльність судів першої інстанції, а й *судів апеляційної інстанції*, що здійснюють перегляд рішень, ухвал суду першої інстанції, що не набрали чинності. Інститут *апеляційного провадження* є новим для цивільного процесуального законодавства України, оскільки включений у цивільне судочинство 21 червня 2001 року Законом України „Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України”¹.

Розгляд справ судом апеляційної інстанції відбувається у судовому засіданні за правилами, встановленими для розгляду справ у суді першої інстанції за певними винятками, та має свої особливості. *Засідання суду апеляційної інстанції* складається з частин, які кількісно та термінологічно називають в науковій літературі по-різному. Зокрема, немає єдності поглядів й стосовно визначення місця *дебатів*, як в засіданні суду першої інстанції, так і суду апеляційної інстанції. З даної проблеми існують дві протилежні точки зору. Одні вчені процесуалісти вважають, що судові дебати в стадії судового розгляду входять в розгляд справи по суті і не можуть виступати самостійною частиною засідання суду². Що ж стосується суду апеляційної інстанції, то найбільш близькою до даної проблеми та чи не єдиною є стаття П.І. Шевчука, В.В. Кривенка „Апеляційне провадження за новим цивільним процесуальним законодавством”³. В ній автори притримуються аналогічної концепції визначення місця судових дебатів в судовому засіданні, але уже у апеляційному провадженні.

¹ Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України: Закон України від 21 червня 2001 року // Голос України. – 2001. – 5 липня. – С.18-20.

² Зейдер Н.Б. Судебное заседание и судебное решение в советском гражданском процессе. Учебное пособие.- Саратов: Коммунист, 1959. – С.11, Клейнман А.Ф. Советский гражданский процесс. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1954. – С. 229.

³ Шевчук П.І., Кривенко В.В. Апеляційне провадження за новим цивільним процесуальним законодавством // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – №4. – С.34.